

АЛЕКСАНДЪР ПУШКИН

Многократната поява на русалката в образния свят на Александър С. Пушкин е отглас не само на характерния за Романтизма митопоезизъм, но и на творческите пристрастия на руския поет към древни предания и приказни сюжети. Сред най-известните негови произведения, интерпретиращи образа на русалката, е едноименната приказна драма в стихове, която остава незавършена поради ранната смърт на автора.

За разлика от баладата, персонажът на русалката в приказната драма е изградена като трагедия образ: в мига, когато Наташа признава на своя любим, че носи под сърцето си неговото дете, той ѝ съобщава, че ще се ожени за друга, и тя се хвърля в Днепър; в дълбините на реката тя ражда своята дъщеря. Финалният Пушкинов стих представя срещата на малката русалка с нейния баща – княза. Музикалната версия на приказната драма, която прави руският композитор Александър Сергеевич Даргомижски, допълва сюжета със сцената, в която въпреки молбите на своята съпруга князът тръгва след малката русалка и потъва във водите на реката. Първоначално операта не е приета добре, но след провала на премиерата през 1856 г. бързо успява да спечели публиката. В България драмата на Пушкин става известна още през 1873 г.¹

И ако в приказната драма Пушкин обвързва образа на русалката с мотива за изневярата, то в баладата тя е възплъщение преди всичко на неустойчивата еротика. За първи път баладата е публикувана през 1826 г. – веднъж в януарския брой на списанието „Новости литературы“ и повторно – в книгата *Стихотворения А. Пушкина*, но за година на нейното създаване руският поет посочва 1819-а. Стихотворението, което е жанрово определено от самия автор като балада, е посрещнато негативно от цензурата, включително от духовенството. Причина за това е изборът на поета да представи в образа на изкушения мъж монах отшелник. Оригиналът е публикуван по изданието: А. С. Пушкин. *Полное собрание сочинений в десяти томах. Том первый. Стихотворения 1813 – 1820*. Издание четвърто. Ленинград: Наука, 1977, с. 321 – 322.²

¹ Вж. Велчо Т. Велчев. *Въздействието на руската класическа литература за формиране и развитие на българската литература през XIX век: към въпроса за българо-руските литературни връзки до Освобождението*. София: БАН, 1958, с. 29.

² Биографичните бележки за преводачите и коментарите към целия раздел „Преводачески ракурси“ са мои – Жоржета Чолакова.

РУСАЛКА

Над озером, в глухих дубровах,
Спасался некогда монах,
Всегда в занятиях суровых,
В посте, молитве и трудах.
Уже лопаткою смиренной
Себе могилу старец рыл –
И лишь о смерти вожденной
Святых угодников молил.

Однажды летом у порогу
Поникшей хижини своей
Анахорет молился богу.
Дубравы делались черней;
Туман над озером дымился,
И красный месяц в облаках
Тихонько по небу катился.
На воды стал глядеть монах.

Глядит, невольно страха полный;
Не может сам себя понять...
И видит: закипели волны
И присмирели вдруг опять...
И вдруг... легка, как тень ночная,
Бела, как ранний снег холмов,
Выходит женщина нагая
И молча села у брегов.

Глядит на старого монаха
И чешет влажные власы.
Святой монах дрожит со страха
И смотрит на ее красы.
Она манит его рукою,
Кивает быстро головой...
И вдруг – падучею звездой –
Под сонной скрылася волной.

Всю ночь не спал старик угрюмый
И не молился целый день –
Перед собой с невольной думой
Всё видел чудной девы тень.

РУСАЛКА

Над езера, в дъбрави глухи,
спасил се някога монах
и спял върху листенца сухи,
във пост и труд и нямал грях.
С лопата във ръка, смирено,
старикът гроба си копал
и от небето възделено
той само тиха смърт желал.

Пред хижата, приклеknал строго,
през тиха лятна нощ веднъж
отшелникът се молел богу.
Шумял лесът нашир и длъж.
Над езерото – бяла пара,
луната плавала в покой
и тръгнал със походка стара
водата да погледа той.

Но ето – ужас във очите;
не знаел той защо и как...
Погледнал – дигат се вълните
и се снишават бавно пак...
И, боже... като сянка лека
и беличка като снега,
жена изплувала полека
от далнините на брега.

И реши тя коси, красива,
и гледа стария монах,
а той от нея се опива
и целият е само страх.
С ръка му маха тя, зовяща,
и цяла моли: погледни...
Но в миг като звезда блестяща
изчезва в сините вълни.

И цяла нощ не спи старика;
не се и моли през деня;
все нещо вътре в него вика,
все виждал младата жена.

Дубравы вновь оделись тьмою;
Пошла по облакам луна,
И снова дева над водою
Сидит, прелестна и бледна.

Глядит, кивает головою,
Целует издали шутя,
Играет, плещется волною,
Хохочет, плачет, как дитя,
Зовет монаха, нежно стонет...
«Монах, монах! Ко мне, ко мне!...»
И вдруг в волнах прозрачных тонет;
И всё в глубокой тишине.

На третий день отшельник страстный
Близ очарованных берегов
Сидел и девы ждал прекрасной,
А тень ложилась средь дубров...
Заря прогнала тьму ночную:
Монаха не нашли нигде,
И только бороду седую
Мальчишки видели в воде.

Отново паднал здрач, луната
пробола ноцната тъма
и пак жената над водата
стояла хубава, сама.

Поглежда тя и тихо кима,
целувки праща отдалеч,
танцува прелестна и зрима,
зове монаха с нежна реч,
зовът люлее висините:
„Отшелнико! Ела при мен!...“
И пак изчезва под вълните;
и пак настъпва топъл ден.

На следващата нощ пак чакал
красива тя да се яви.
Дъбравите погълнал мрака;
заспали дънери, треви;
пак съмнало; вълните пели;
а от монаха – ни следа.
Деца след дни били видели
дълбоко някаква брада.

Превод от руски: **Петър Алипиев**

Петър Алипиев (псевдоним на Пашанко Пеев, 1930 – 1999) е поет и преводач, редактор във варненското издателство „Георги Бакалов“, което е сред престижните български издателства до момента на прекратяване на своята дейност през 1999 г. Издателството осъществява мащабна рецепция на чужди литератури и важна заслуга за това има Петър Алипиев. Освен руски поети (А. С. Пушкин, А. В. Колцов, А. Рубцов, А. Дементиев и др.) издава в свой превод стихотворения на Ш. Петьофи и на Н. Ленау. Преводът на Пушкиновото стихотворение е по изданието: А. Пушкин. *Избрани произведения в 6 тома. Том I. Стихотворения. 1814 – 1824*. София: Народна култура, 1969, с. 136 – 138.

Известни са ни още два български превода на това стихотворение – на Стоян Бакърджиев и на Димитър Горсов, които са достъпни в интернет: преводът на Ст. Бакърджиев е публикуван в електронното списание „Литературен свят“, а този на Д. Горсов – в сайта на „Двуезична библиотека“.

RUSAŁKA

Nad jeziorem, w dzikiej głuszy,
Mnich jakiś z wygod wyzuty,
Wśród postu – modlitw – pokuty,
Szukał zbawienia dla duszy.

Już, już motyką ubogą,
Kopał starzec grób dla siebie,
I li-tylko o śmierć błogą
Upraszał świętych tam w Niebie.

Raz kiedy, latem, u progu
Pochylonej swojej chatki,
Pustelnik myślał o Bogu,
A dnia schodziły ostatki:

Nad jeziorem wzniosł się tuman,
I na niebie księżyc młody
Błysnął w chmurkach – Mnich zaduman,
Spojrzał niechęcący na wody: –

Patrzy – cały prsestrachany,
Sam siebie pojąć nie zdoła...
Widzi – zawrzały bałwany,
I znów spokojność dokoła...

W tém, lekka jak błyskawica,
Bielsza od świeżego śniegu
Naga wychodzi dziewica,
I milczkiem siadła u brzegu.

Wlepiła wzrok w pustelnika –
Mokry włos pieszcząc u ręki.
Starca dreszcz nagły przenika,
Drży – i patrzy na jój wdzięki.

Ta, ni słówka nie zagada,
Tylko palcem wabi zdala;
I błędną gwiazdką przepada,
Senna znów skryła ją fala!

Całą noc nie spał mnich smutny,
Ani się modlił dzień cały,
Ciągłe mu jój cień okrutny
I wdzięki na myśli stały. –

Mrok drugą noc zapowiada,
Księżyc błysnął nad przyrodą,
I znów dziewica, nad wodą,
Siedzi śliczniuchna, a blada.

Patrzy, patrzy – głową kiwa –
Zdala go całuje – skacze –
Wodą się spluska – umywa –
Jak dziecko śmieje się – płacze –

To znów jak kochanka wzdycha, –
«Do mnie! do mnie!» woła mnicha –
I znowu pod wodą ginie –
I znów cisza na głębinie. –

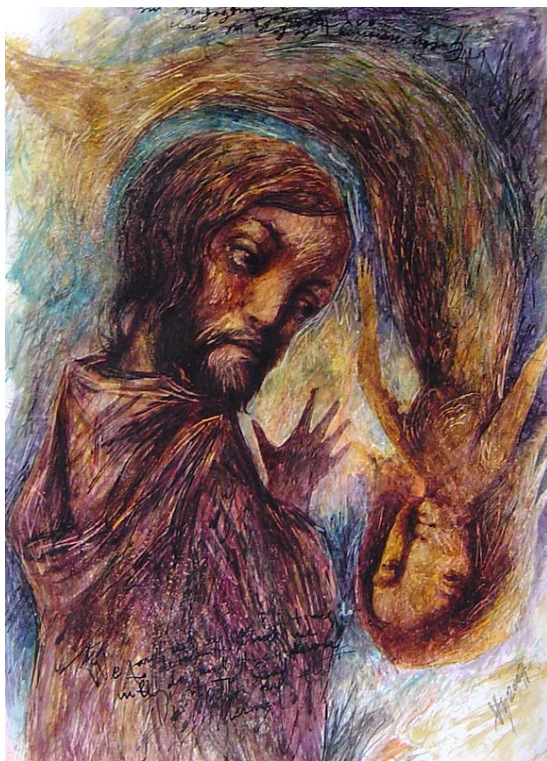
Na trzeci dzień mnich namiętny,
Już na Boga niepamiętny,
Gdy zmrok padał, dzień uciekał –
Siedział tam, i – czekał! czekał! –

Skoroż świt pozłocił wody,
Nigdzie go więcej nie było –
Tylko szczątki siwój brody,
Fałą do brzegu przybiło!

Przekład: **Aleksander Rypiński**

Александер Рипински (Aleksander Radwan Rypiński, 1809 – 1886) – преводачът на Пушкиновото стихотворение *Русалка*, е полско-беларуски писател, карикатурист и етнограф. Участва в Ноемврийското въстание от 1830 г. и след погрома емигрира в Западна Европа – във Франция и Англия. По време на 15-годишния си престой в Париж се свързва с А. Мицкевич и с полския религиозен мистик и философ Анджей Товяński. В Лондон става член на Масонската ложа и е един от организаторите на нейния полски клон. Създава очерк, посветен на беларуската фолклорна култура (1840), в който помества и беларуски народни песни. Пише поезия на беларуски и на полски. Баладата на Пушкин *Русалка* превежда на полски още като ученик в гимназията във Витебск.

Текстът е взет от книгата на Мариан Топоровски, посветена на полската рецепция на Пушкин (Marian Toporowski. *Puskin w Polsce: zarys bibliograficzno-literacki*. Krakow: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1950, с. 57 – 58), където се отбелязва, че този първи полски превод на Пушкиновата творба е от 1827 г. Рипински разделя осемстишната строфа на оригинала на две строфи по четири стиха, на което се дължи графичното несъответствие на неговия текст спрямо другите представени варианти на стихотворението.

Андрей Дорохин. *Монах и русалка*, 2007

RUSALKA

Kdys u jezera, v doubrav hluši,
mnich vyhledával spásu svou;
dny trávil v kázni čím dál tužší
jak postem tak i modlitbou.
Již stařeček si někde stranou
hrob rýčem hrubým vyrýval
a o smrt brzkou, vroucně ždanou,
se ke všem svatým modlival.

V čas letní, na prahu své chaty,
již rozvalené bezmála,
se jednou modlil mnich ten svatý.
Tma v doubravách se černala;
klín jezera se do mlh tulil.
A měsíc, skrytý v mráčků běl,
se rudý po obloze kulil.
Mnich na vody se zahleděl.

Zří mimovolně bázně plný
a neví, zdali bdí či sní...
i vidí: rozčeří se vlny
a náhle se zas uklidní...
V tom, jak když noční stín se mihne,
a bílá jako ze sněhu
se z vody nahá žena zdvihne
a mlčky sedá na břehu.

A na starého hledí mnicha
a provlhlý si češe vlas.
Mnich bázní chvěje se a vzdychá
a vpíjí se v tu krásu krás.
Teď kyne mu, by vyšel vstříc jí,
teď rychle hlavou zakývá...
a v tom jak hvězda padající
v tůň ospalou se ukrývá.

RUSALKA

U lug tamni do jezera
Kaluder se negda skloni
Postit, molit!; svijest ga tjera,
Da se trapi, suze roni.
Lopatom je drugda pako
Starac i grob sam si kopo,
Ne bi li ga skončaj kako
Ugodnika božijeg dopo.

Jednom ljeti a na pragu
Kolibice niske svoje
Molio se Bogu dragu;
Lug se u mrak odio je,
Pram se magle vodom stero,
Viš oblaka mjeseć sjao
Pa vedrinom; u jezero
Kaluder se gledat stao.

Gledo nerad nijem od straha,
Ne shvaćao sebe sama;
Val uskupi onog maha,
Pa se opet smiri nama,
Te nut laka poput sjena,
Bijela poput bijela snijega,
Isplinu mu naga žena,
Sjede mučke na kraj brijega.

Pram si češlja vlačne kose,
Motri starca pustinjaka;
Starac u nju zagledao se,
Drhće strahom nejunaka:
Mahati mu rukom stala,
Mignula mu glavom vidno,
U čas, kan' da b' zvezda pala,
Klusnu, stuče u val stidno.

Noc tuto stařík probděl způli
 a nemodlil se celý den:
 nač myslil, všude mimo vůli
 zjev krásné děvy viděl jen.
 Zas doubravy se tměly šerem,
 z mlh měsíc vyplul zlehouchka,
 a znova děva nad jezerem
 si sedla, krásná, běloučká.

Zas dívá se a hlavou kývá,
 rty špulí, líbá z daleka,
 hrá si a tělo vlnou zmývá,
 jak dítě směje se a lká.
 Zve mnicha, vábí něžným stonem...
 „O mnichu, mniichu, pojď' sem již!...“
 A do průzračných vin zas honem...
 a stále hluboká je tiš.

V den třetí stařík, vášní slepý,
 si nad kouzelné vody klín
 sed', ždaje děvin obraz lepý.
 Již na doubravy klad' se stín...
 Noc ustoupila záři ranní.
 Když po mnichu se sháněli,
 tu šedý vous jen ve hlubani
 prý jacís kluci viděli.

Svu noć starac nije spati,
 Sav dan nije molit mogo,
 Svak u misli pogled svrati
 Na ljepote čudo mnogo.
 Eto na lug opet tmine,
 Jezerkinja opet bjela
 U čas divne mjesečine
 Jezeru je na žal sjela.

Gledne, migne i za šalu
 Cjelune ga iz daljine,
 Igra s', pljesne tad po valu,
 Klikoće se od miline;
 Kaluđeru nježno klikne:
 „Kaluđere, k meni hodi!“
 Namah opet u val dikne
 I smiri se sve na vodi.

Starac treću večer jasnu
 Očarana blizu žala
 Sjedeć čeko vilu krasnu;
 Tama lugom tamnovala.
 Zora progna noćnu tamu,
 Nesta traga kaluđeru;
 Sijedu su mu bradu samu
 Djeca vid'la u jezeru.

Přeložil do češtiny **V. A. Jung**   Prijevod na hrvatski jezik **Ivan Trnski**

Вацлав Алоис Юнг (Václav Alois Jung, 1858 – 1927) – журналист, гимназиален учител, преводач, лексикограф. Превежда голяма част от поезията на Пушкин, включително *Евгений Онегин*, чието книжно издание е от 1892 г. Това е вторият чешки превод на *Евгений Онегин* – първият е на В. Ч. Бендъл от 1860 г. Юнг живее дълги години в САЩ и след като се завръща в Прага, преподава английски език във Философския факултет на Карловия университет. От английски превежда произведения на Байрон и на У. Уитман. Автор е на английско-чешки речник (1911), който е смятан за ценно постижение на чешката лексикография и десетилетия наред е многократно преиздаван.

Преводът на В. А. Юнг на Пушкиновата *Русалка* е публикуван най-напред в сп. „Златна Прага“ („Zlatá Praha“, 1913, R. XXX, s. 219), а след това е препечатан (с малки промени³) в томче със стихотворения на Пушкин, всички преведени от Юнг (*Z Puškinovy lyriky*. Praha: Politika, 1920; преводът на *Русалка* е на с. 13 – 14). Предложеният тук вариант е по книжното издание.

Иван Трънски (Ivan Trnški, 1819 – 1910) е поет и преводач, ключова фигура на хърватския литературен живот. Създава патриотична поезия, която е високо ценена от неговите съвременници. Назначен е за директор на авторитетната културна институция „Матица хърватска“ и за председател на създадения през 1900 г. в Загреб Съюз на хърватските писатели. Иван Трънски има голяма заслуга за развитието на хърватската литература и култура и като член на редакционните екипи на водещи литературни списания. Превежда от английски, немски, руски и чешки език (Шекспир, Шилер, Пушкин – *Евгений Онегин*). Безспорно признание за неговия преводачески талант е и фактът, че стихотворението на Пушкин *Русалка* в негов превод е включено в последното към настоящия момент издание на руския поет (Aleksandr Sergeevič Puškin. *Pjesme, Bajke, Drame*. Piređio Ivan Babić. Zagreb: HUM NAKLADA d.o.o., 2002, s. 32 – 33. ISBN 953-6954-05-2)⁴.

³ Освен незначителни промени, като инверсия или пунктуация, някои разлики между първата и втората публикация на превода на Юнг са показателни за тенденцията към засилване на негативния образ на стария монах (отбелязваме с абревиатурата ZP тази в сп. „Златна Прага“ от 1913 г. и с PL – книжното издание от 1920 г.), напр.: „Již staroušek si někde stranou“ (ZP) / „Již stařeček si někde stranou“ (PL); „své chaty, / již polospadlé bezmála“ (ZP) / „své chaty, / již rozvalené bezmála“ (PL); „страст“ вм. „любов“: „V den třetí stařík, láskou slepý“ (ZP) / „V den třetí stařík, vášni slepý“ (PL). Редакцията колегия изразява благодарност на д-р Якуб Микулецки от Института за славистика в Прага за това, че осигури двата преводни варианта на Юнг.

⁴ Редакцията колегия изразява благодарност на д-р Евелина Грозданова от Университета в Загреб, която предостави хърватския превод на Пушкиновата *Русалка*.